

Wrocław, 21.01.2022

POSUDOK NA HABILITAČNÚ PRÁCU MGR. MARTINA BOSZORÁDA,
PHD.

Z arcitextu k pop-textu. (Arcinaratívy, populárna Kultúra a Estetika Nitrianskej školy obrátená k životu 2.0)

Mgr Martin Boszorád PhD sa populárnou kultúrou v kontexte (okrem iného) estetiky zaoberá dlhodobo. Vzhľadom na moje výskumné záujmy sledujem jeho publikácie, aj keď to nie je jednoduché vzhľadom na skutočnosť, že v Poľsku je prístup k slovenskej tvorbe (a z iných krajín - výnimkou je Veľká Británia a USA) je obmedzená, čo ma mrzí, pretože som presvedčená, že to skresľuje výskum a spomaľuje vývoj. Zaujímajú ma najmä štúdie venované populárnej literatúre a kultúre, vrátane diel súvisiacich so záujmom a rešpektom, ktorému sa v Poľsku tešia už mnoho rokov výskumníci nitrianskej estetickej školy, k úspechom ktorej patrí aj vedecká činnosť Martina Boszoráda. S jeho dielami som sa mohla zoznámiť aj vďaka internetu resp spolupráce s Prešovskou univerzitou.

Najprv moju pozornosť upútali články habilitačného kandidáta o dôležitých problémoch populárnej kultúry (vrátane literatúry) v jej historických a súčasných kontextoch, najmä estetických. Odhaľuje v nich svoj zaujímavý spôsob uvažovania o kultúrnych dielach, spájajúcich rôzne oblasti umenia a zaobchádzanie s kultúrou a jej produktmi ako celkom. Tento pohľad je viditeľný aj v monografiách Martina Boszoráda: *Pragmatika (literárne) mystifikácie* (2021), ponúkajúca zaujímavé, mnohostranné úvahy a prezentované ako habilitačná práca *Z arcitextu k pop-textu. (Arcinaratívy, populárna Kultúra a estetika Nitrianskej školy obrátená k životu 2.0)*.

Táto práca bola koncipovaná ako pokus predstaviť podstatné „spoločné“ a „ovplyvňujúce miesta“ súčasnej kultúry. Cieľ bol jasne definovaný: ukázať prepojenia medzi architektextami a dielami populárnej kultúry. Autor to robí v samostatných článkoch, ktoré spája nielen spoločný predmet záujmu, ale aj nazeraním na texty z uhla pohľadu nitrianskej estetickej školy, a to vo verzii 2.0 s prihliadnutím na „živú kultúru“, a preto i perspektívy nových médií. Pokiaľ ide o výskumy populárnej kultúry, je to vec prvoradého významu, pretože jej texty vždy úzko súviseli s aktuálnym dianím, problémami, obavami recipientov, hoci o tom svojmu publiku hovorili inak ako o dielach tzv. vysokej kultúry.

Martin Boszorád sa zhostil neľahkej úlohy, pretože slovníkový vzorec, pre ktorý sa rozhodol, je jeden z najťažších spôsobov vedeckej správy. S touto úlohou sa Habilitant vyrovnal veľmi dobre a aj keď je možné diskutovať o určitých miestach v texte alebo prípadne jeho doplnení, považujem prácu za úspešnú a inšpiratívnu.

Recenzia práce s encyklopedickým charakterom nie je jednoduchá, pretože je nevyhnutné zohľadniť tak vnútornú štruktúru, ako aj kognitívnu hodnotu jednotlivých sloganov, a odkazovať na celý projekt. To čo púta pozornosť ako prvé v práci Martina Boszoráda, je, jeho zameranie na 10 tematických hesiel, ktoré ukazujú fungovanie architextov / archinarácie v súčasných populárnych kultúrnych textoch, reprezentovaných komiksami, filmami, literatúrou, audiovizuálnym umením (chýbal mi jasný náznak, že tu zaraďuje aj hry, taktiež video – aj keď Autor vo svojej argumentácii na hry nezabúda). Základná otázka, ktorá by sa v súčasnosti dala položiť, je: prečo habilitovaný kandidát bral do úvahy tieto a nie iné témy (zápletky, postavy, motívy)? Koniec koncov, je ťažké priznať, že populárna kultúra je založená len na nich. A predsa, po zamyslení, to treba s autorom z viacerých dôvodov súhlasiť. Po prvé, témy / heslá, ktoré vytvoril, sú pre dnešok skutočne kľúčové v spomínanej kultúre a práve v nej nachádzajú najbežnejšie a najokázalejšie realizácie. Po druhé, Habilitant jednoznačne smeruje k syntéze, ktorá je dnes veľmi potrebná, hoci len z dôvodu, že existuje silná a znepokojujúca tendencia sústrediť sa na podrobnú analýzu jednotlivých textov a na tomto základe formulovať všeobecné (a následne nepravdivé) závery. Poukázanie na spoločné body nielen medzi architextami a súčasníkmi dielami, ale aj medzi jednotlivými heslami (čo potvrdzuje oprávnenosť uskutočneného výberu). Habilitant zároveň vyhlasuje (a dodržiava toto vyhlásenie) ich autonómny charakter. Zadanie viacerých hesiel by preto mohlo spôsobiť príliš veľa fragmentácie, alebo naopak: prílišné zovšeobecňovanie. Takže, zatiaľ čo ja osobne by som pridal k týmto 10 heslám niektoré ďalšie – okrem iných, dnes často používaná postava monštra – priznávam navrhnutý súbor v Práci za úplný a zodpovedajúci tomu, čo sa deje, aj po estetickej stránke, v súčasnej kultúre o to viac, že napríklad spomínaná postava monštra by sa mohla stať hlavným heslom, a to aj pri príliš syntetickom všeobecnom prístupe (a následne príliš širokom) vo vzťahu k niekoľkým iným (napr. umelý človek, dvojník - ale aj hrdina) a myslím, že to tak Autor nemyslel.

Treba tiež uznať, že rozhodnutie opierať sa, okrem architextov, o diela popularnej kultúry (hoci nie všetky príklady v jednotlivých heslách z nej pochádzajú – vid' prípad románu *Šikovný šľachtic Don Quijote z Manchy* [*El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*] od Miguela de Cervantesa), je presný a opodstatnený. Hoci tzv. vysoká kultúra tiež používa architexty a

archinarácie, ale, čo stojí za zmienku, má ona oveľa menší počet príjemcov. Trendy v kultúre, či sa nám to páči alebo nie, sú teraz určené textami populárnej kultúry. Každopádne, ak chápeme kultúru ako celok (s čím súhlasím), Habilitant jednoducho skúma spôsob fungovania architektov a archinarácie v kultúre ako takej.

Za motivovaný považujem odstúpenie Martina Boszoráda zo širokého teminologického, metodologického, historiografického či metatextového základu. Primerane svoje rozhodnutie zdôvodnil tým, že po prvé poznamenal, že zámerne zostavuje text tak, aby poukázal na základy nastolených problémov; po druhé, že majú charakter slovníka a v encyklopedických dielach sa spravidla odchyľuje od vyššie uvedených základov. Oceňujem aj to, o čom som už písal: čo Autor využíva vo svojich úvahách výsledky nitrianskej estetickej školy a z jej perspektívy pristupuje k diskutovaným javom. To je dôležité v situácii, keď veľký podiel výskumníkov, najmä populárnej kultúry, vychádza najmä zo západných teórií, bez ohľadu na ich kvalitu, ignorujúc alebo nevšímajúc si domáce úspechy.

Ako v poradí hesiel, tak aj v samotných heslách, o čom habilitačný Kandidát v úvode píše, menovite, že boli obe usporiadané s ohľadom na logické pravidlá, ako aj z hľadiska vzťahov príčina-následok a recepcie. Štruktúra vo vnútri hesiel je prehľadná, správne hierarchická, premyslená a účelná: umožňuje Autorovi poukazovať na vplyvy a prepojenia medzi architektami a súčasnými textami populárnej kultúra, berúc do úvahy medzistupne (a diela) a v dôsledku toho efektívne viesť príjemcu cez rôzne fázy argumentácie. Taký dôraz na presnosť a logiku diskurz je jednou z podstatných a cenných črt tejto dizertačnej práce.

Rezignácia na abecednú štruktúru so slovníkovou štruktúrou diela môže byť prekvapivá, ale v dizertačnej práci Martina Boszoráda to funguje dobre, pretože nie je typickým slovníkom, ale má odrážať návštevnosť a dôležitosť jednotlivých hesiel vo forme hesiel problému v kultúre a logika ich vzájomných vzťahov. Priťahujú detailnú pozornosť analýza a interpretácia, presné otázky a výskumné hypotézy, primeraná bibliografická podpora.

Je to slovník, ale moderný, trochu ako *Stanfordská encyklopédia filozofie*, vrátane potreby moderného recipienta, nie nevyhnutne len profesionálneho. Publikum neakademik hľadá informácie podané na jednej strane v zhustenom rozsahu, na druhej strane - zásobené konkrétnymi informáciami, príkladmi, bystrými analýzami a zaujímavými interpretáciami.

Dizertačná práca Martina Boszoráda, ponúkajúca obsahovo bohaté, no zároveň nevyčerpávajúce články, všetky tieto podmienky spĺňa.

Dalo by sa polemizovať s usporiadaním záznamov: opýtajte sa napríklad, prečo typ postavy „Smrt“ sa diskutovalo po postave Fausta, keďže smrť a jej osobné zobrazenia sa objavili v kultúrnych textov oveľa skôr ako faustovská niť, pretože je jedným z najdôležitejších pre ľudskosť existenciálnych tém. Dalo by sa tiež opýtať, prečo kolektívny hrdina (tím hrdinovia) sa ocitol pred individuálnym hrdinom (hrdinom), keďže bol kolektívnym hrdinom pozostáva zo spomínaných jednotlivých hrdinov, teda hrdinov. Ak však prijmeme perspektíva navrhovaná habilitačným Kandidátom, teda perspektíva textových súvislostí a spôsob (a frekvencia) fungovania ním rozvíjaných tém v súčasnom svete kultúre, je ním prijaté poradie zápisov opodstatnené.

Považujem za cenné poznamenať, že vesmír popkultúrnych príbehov je veľmi rozsiahly komplexné; Dôkazy uvedené v dizertačnej práci spochybňujú názory kritikov, že je to naopak. Rovnako cenné je tvrdenie, že diskutované postavy a zápletky / motívy / témy majú archetypálny charakter; aspoň čiastočne vysvetľuje tento jav ich obľúbenosť v skupinách príjemcov reprezentujúcich rôzne pohlavia, vekové skupiny resp kultúra. Čítanosť / sledovanosť zase súvisí s tým, že Autor uvádza referencie existenciálny: ilustruje perspektívu, v ktorej možno súčasných ľudí čítať architeksty / archinarracja, ako ich môže vidieť dnešné publikum - a čo v textoch kultúry hľadá z hľadiska filozofie (vrátane existenciálneho) alebo estetiky. Dokonca zohľadní sa skutočnosť, že určité správanie je umelo generované v mene výrobcov, potom v kultúrna nehoda populárne publikum má rozhodujúci hlas, čo je často bolestivé Skúsenosti majú za sebou tvorcovia vysoko propagovaných diel, akým bol nedávny film *Matrix Zmŕtvychvstania (The Matrix Resurrections, 2021)*

Kľúčové momenty pre vývoj typov postáv boli dobre formulované a definované, zápletky, motívy atď.; treba podotknúť, že autorke sa podarilo zachytiť oboch v diachrónnej a synchronnej perspektíve a nie je to ľahká úloha, ak si všimnete, s koľkými textami (hoci len v rámci jedného sloganu) sa musel popasovať. Argumentovať dokladajú to vhodné príklady: je evidentné, že habilitovaný kandidát sa v tom dobre orientuje kultúrne texty z rôznych oblastí umenia, pričom ich selektuje nielen na základe námetu analyzovanej problematiky, ale aj ich význam v obehú a recepcii. Samozrejme, každý z čitateľi (a aj ja) by sme mohli podotknúť, že jedno alebo druhé dielo, ktoré uznáva, chýba ako dôležité pre diskutovanú problematiku. Takáto túžba pridávať kópie je mimoriadne lákavá, ale ak sa nad tým zamyslíte, nikam sa nedostanete. Po prvé, aké sú kritériá výber textov, s ktorými by sme všetci súhlasili? Je to vôbec možné objavenie sa podobného kritéria, najmä v takýchto prierezových štúdiách? Kde zastavte sa v exemplifikácii, aby sa text nestal biblickým sprievodcom filmografický? Tu môžete presne vidieť, ako funguje vzorec slovníka, ktorý si

vybral Postdoktorandský výskumník: nevyžaduje veľmi presnú špecifikáciu vyššie uvedeného kritéria a pri príkladoch upriamuje pozornosť na príjem a vplyv textu na svet mimotextové (a naopak). Toto je, samozrejme, pomerne plynulé kritérium, ktoré závisí od mnohých faktorov, ktoré nie je možné efektívne (jednoznačne) overiť. Autor však používa ich s úspechom, čoho evidentným znakom je fakt, že by som si možno dala aj ďalšie „svoj“ príklad pridala, no ja by som určite nebrala ani jeden. Teda inak povedané kandidát na habilitáciu bral do úvahy kľúčové texty pre daný problém. To platí aj pre literatúru na tému: hodnota zdôrazňuje sa tiež, že Martin Boszorád využíva obe práce domácich bádateľov (Je mi úprimne ľúto, že žiadna z nich [myslím] nebola preložená do poľštiny a nie je rozšírená) a zo štúdia v cudzích jazykoch, pričom sám robí preklady. Privádza ich do toho cestu k slovenskému vedeckému diskurzu. To je dôležité pre rozvoj výskumu populárna kultúra, ktorá je predsa medzinárodná.

Hľadanie „zdrojového kódu“ súčasných príbehov v architektonických textoch, Martin Boszorád označuje jednak spoločenstvo kultúrnych/civilizačných základov, jednak zmeny, ktoré Architexty a ich naratívy sa udiali v priebehu času, v podobe, v ktorej nadobudli súčasné realizácie a ich súvislosti so súčasnými existenčnými problémami. IN jeho dizertačná práca - ako aj v jeho ďalších prácach (články a kapitoly v monografiách) - dokazuje, že práca na textoch populárnej kultúry si vyžaduje jednak rozsiahle znalosti o tzv. vysokej kultúry a kultúry vo všeobecnosti, vhodný výskumný workshop, a to aj v teréne estetika, dobrá orientácia v prúdoch a trendoch súčasnej kultúry vrátane populárnej.

Vo svojej habilitačnej práci vidím veľké znalosti habilitačného Kandidáta, jeho vedecký potenciál a podobne samotný potenciál jeho výskumu, schopnosť byť analytický aj syntetický a voľne sa pohybovať v rámci rôznych médií a kultúrnych sietí – intertextové a intermediálne – spojenia.

S prihliadnutím na všetky vyššie uvedené kvality dizertačnej práce mgr. Martina Boszoráda, PhD., týmto žiadam, aby bol pripustený k obhajobe habilitácie a následne, ak kurz habilitačného procesu bude úspešný, odporúčam mu udeliť titul vedecko-pedagogický docent v špecializácii 2.1.6. estetika.

prof. dr hab. Anna Gemra

Uniwersytet Wrocławski

Preložila: Alicja Korczyk-Chovanec